

ब्रेन इंटरनेशनल स्कूल

सत्र 2024-25

कक्षा - X

सत्र 1 - पुनरावृत्ति पत्रक

विषय -संस्कृत

प्रश्न 1 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

कस्मिंश्चित् ग्रामे उत्सवः आसीत् । निर्णयः अभवत् यत् क्षीरव्यंजनाय प्रत्येकं जनः स्वगृहात् एकं लघु दुग्धपात्रम् आनीय विशाले पात्रे दुग्धं क्षिपतु । अनेन पर्याप्तं दुग्धं संगृहीतं भविष्यति । सर्वेः निर्णयः स्वीकृतः । रात्रौ एकस्य जनस्य मनसि विचारः उत्पन्नः अभवत् । सर्वेः जनाः तु पात्रे दुग्धमेव पातयिष्यन्ति यदि अहम् विशाले दुग्धपात्रे एकम् लघुपात्रमितम् जलम् क्षिपामि । तर्हि कः ज्ञास्यति? इति । एवं चिन्तयन् तेन पात्रे जलं क्षिप्तम् अन्यैः अपि एवमेव विचार्य पात्रे दुग्धस्य स्थाने जलम् क्षिप्तम् । प्रातःकाले सर्वेषाम् समक्षं यदा विशालपात्रम् अनावृतम् तर्हि सर्वे विस्मिताः परस्परम् अवलोकयन्तः अतिष्ठन् । सम्पूर्णं विशालपात्रं जलेन एव पूरितम् आसीत् । सर्वेः जनाः तूष्णीम् आसन् ।

I एकपदेन उत्तरत-

- ग्रामे किम् आसीत्?
- सम्पूर्णं विशालपात्रं केन पूरितम् आसीत्?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- रात्रौ एकस्य जनस्य मनसि कः विचारः उत्पन्नः अभवत्?
- प्रातः काले किम् अभवन्?

III भाषिक कार्यम्-

- 'चिन्तयित्वा' इति अर्थे गद्यांशे किम् पदे प्रयुक्तम्? (चिन्तयन्/ आनीय / विचार्य / विस्मिताः)
- गद्यांशे 'अनावृतम्' इति क्रियापदस्य किम् कर्तृपदं अस्ति? (समक्षं / सर्वेषाम् / विशालपात्रम् / पात्रम्)
- 'न्यूनं' इत्यस्य विलोमपदम् अत्र किम्?
- ' लघु दुग्धपात्रम्' इति अस्य किम् विशेषणम् अत्र प्रयुक्तम्?

प्रश्न 2 भवान् महेशः भवतः विद्यालये सर्वशिक्षाकार्यक्रमः आयोजितः । स्वविद्यालयस्य कार्यक्रमविषये मित्रं रमेशं प्रति लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि मंजूषायाम् प्रदत्तैः पदैः पूरयित्वा पत्रं पुनः लिखतु ।

गृहसंख्या -25

अ-1 मोतीनगरम्

1..... ।

तिथिः.....

प्रिय मित्र 2

सप्रेम नमो नमः

अत्र कुशलं तत्रास्तु । मित्र ! अस्माकं विद्यालये 3..... सर्वशिक्षा-कार्यक्रमः आयोजितः । वयं छात्राः भिन्नवर्गेषु विभक्ताः भूत्वा विद्यालयस्य समीपस्थानि 4..... गतवन्तः । तत्र लघुकुटीरे 5.....निरक्षरान् जनान् शिक्षायाः महत्त्वं बोधितवन्तः । बालकान् विद्यालये प्रेषणार्थं तान् 6..... । अस्माकं कार्यक्रमस्य प्रभावेण इदानीम् अस्माकं विद्यालये

7..... परिमिताः 8.....बालकाः पठितुम् आरब्धवन्तः । भवान् स्व विद्यालयस्य
9..... विषये लिखतु ।
भवदीयं मित्रम्
10.....

गतगुरुवासरे , पंचविशतिः , निवसतः , दिल्लीतः , निर्धनाः , रमेशः , कार्यक्रमस्य , अशिक्षितक्षेत्राणि , महेशः ,
प्रेरितवन्तः

प्रश्न 3 अधः प्रदत्तचित्रस्य वर्णनं मञ्जूषायाः सहायतया पञ्चसु वाक्येषु संस्कृतेन कुरुत ।

क्रीडाक्षेत्रम्, छात्राः, विद्यालयस्य, क्रीडन्ति, पादपन्दुकेन, क्रीडाकांलाशे, विकासः, भवति,
क्रीडाशिक्षकः, अस्ति, अतिविशालम्, स्वस्थाः

मञ्जूषायाः सहायतया 'मम दिनचर्या' इति विषयम् अधिकृत्य संस्कृते पञ्च वाक्यानि रचयत ।

भजामि, स्वपिमि, प्रातःकाले, पाठान्, ईश्वरं, भोजनं करोमि, उद्याने, विद्यालयात्, क्रीडामि, सप्तवादने,
रात्रौ, पठामि

प्रश्न 4 निम्नलिखितं सवादं मञ्जूषायाः सहायतया रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा सम्पूरयत ।

सरोजिनी - भगिनी मञ्जरी! अद्य विद्यालये अतीव कौतुहलं कथं विद्यते?

मञ्जरी - किम् भवती न जानाति 1

सरोजिनी - विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवः ? मया तु न ज्ञायते । कदा निश्चितं भूतमिदम्?

मञ्जरी - त्वं तु 2.....

सरोजिनी - आम्! अहम् तदा स्वभगिनीं मेलितुम् अमेरिकादेशे आगच्छम् । तदा तस्याः पुत्रः अजायत् ।

मञ्जरी - 3.....

सरोजिनी - स तु स्वस्था वर्तते । परं मम भगिनी अधुनापि पूर्णतया स्वस्था नास्ति ।

मञ्जरी - कथम् ? 4.....

सरोजिनी - सा स्वाभाविकरूपेण प्रसवं न कृतवती अपितु शल्यक्रियया पुत्रः अजयत ।
मञ्जरी - अलं चिन्तया ।

समयेन सह सर्वं शुभं भविष्यति । त्वं तु तदा अनुपस्थिता आसीः । इयं समस्या
आगता । अधुना तस्याः पुत्रः सा च कथम् स्तः । आगामी शनिवासरे अस्माकं
विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवः अस्ति ।

प्रश्न 4 मञ्जूषायाः सहायतया निम्नलिखितं कथापूर्तिं कुरुत ।

महर्षेः आरुणेः पुत्रः 1 आसीत् । यदा सः 2..... अभवत् तदा पिता आरुणि तं 3
..... अप्रेषत् । सः पुत्रः आचार्यम् उर्पत्य यावत् 4 अभवत् तावत् सः सर्वान् वेदान्
सार्थान् अधीत्य पितुः सकाशम् अगच्छत् । “अहम् सर्वश्रेष्ठः” इति मन्यमानः सः 5
अभवत् । एवं भूतं पुत्रं दृष्ट्वा पिता तम् उवाच-हे श्वेतकतो ! त्वम् आचार्यात् कः ईदृशः ग्रहीतः येन
त्वं 6 विपरीतम् अंहकारी अभवः? हे पुत्रः! किम् त्वम् तं 7 जानासि यस्य
ज्ञानस्य पश्चात् सर्वम् अज्ञातं ज्ञातम् यस्य श्रवणस्य पश्चात् सर्वम् 8 श्रुतम् सर्वम् अमतमपि
मतं भवति । इदं श्रुत्वा पिता तस्मै 9 वटवृक्षस्य उदाहरणं यच्छन् जगतः 10.....
प्रतिपादयति ।

स्वकुलपरंपरायाः ,अश्रुतमपि, श्वेतकेतुः ,तत्त्वज्ञानम् ,न्यग्रोधफलमाध्यमेन ,द्वादशवर्षीयः ,उद्धतस्वभावः ,तत्त्वं,
गुरुकुलम् ,अश्रुतमपि चतुर्विंशतिवर्षः

प्रश्न 5 अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदेषुसन्धिं सन्धिविच्छेदं वा कुरुत ।

- 1) गृहात् + आगतः महोदयः ।
क) गृहातगतः ख) गृहिगतः ग) गृहादागतः घ) गृहात् गतः
- 2) सः + विवेकः इति ईरितः ।
क) सोविवेकः ख) स विवेकः ग) साविवेकः घ) स्वविवेकः
- 3) सः +अपि महा सहगमिष्यति ।
क) सुपि ख) सोऽपि ग) स अपि घ) सापि
- 4) समधे नमस्ते!
क) नमः + स्ते ख) नमः + न्ते ग) नमः +ते घ) न + मस्ते
- 5) स्वाध्यायभ्यसनं चैव तपः उच्यते ।
क) चै एव ख) च एव ग) चइ एव घ) चे ऐव

प्रश्न 6 अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदानाम् प्रकृति प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः

चित्वा लिखत ।

1) जननी तुल्य वत्सला ।

क) वत्सल + टाप् ख) वत्सल + डीप् ग) वत्सलः + आ घ) वत्सल + आ

2) अन्योऽपि बुद्धिमान् लोके ।

क) बुद्धि + मान् ख) बुद्धि + मतुप् ग) बुद्धि + मत् घ) बुद्धि + वतुप्

3) बालकः + टाप् कार्यम् करोति ।

क) बालिका ख) बालिकाः ग) बालिकां घ) बालिकया

4) पिता अवदत्- गुणवान् सर्वत्र पूज्यते

क) गुण् + मान् ख) गुण + मतुप् ग) गुण + वत् घ) गुण + वान्

5) इयम् इतिहास + ठक् घटना अस्ति ।

क) इतिहासिक ख) ऐतिहासिक ग) एतिहासिक घ) अतिहासिक

प्रश्न 7 काल बोधक शब्दैः अधोलिखित दिनचर्या वा पूरयत ।

क) रमेशः सायं 4:45 वादने क्रीडति ।

ख) अक्षयः प्रातः 5:15 वादने जागर्ति ।

ग) अहम् प्रातः 8:00 वादने पाठशालां गच्छामि ।

घ) सायं 7:30 वादने सीता पूजां करोति ।

ङ) सः 12:00 कार्यालयं गच्छति ।

प्रश्न 8 उचित अव्ययपदेन चित्वा अधोलिखितवाक्येषु रिक्स्थानानि पूरयत ।

अ) स्वकार्यस्य आरम्भं कुरु ।

क) तत्र ख) सह ग) यथा घ) अधुना

आ) कक्षायाः मा गच्छ ।

क) बहिः ख) उपरि ग) नीचैः घ) सम्प्रति

इ) दशरथः नाम नृपः आसीत् ।

क) पुरा ख) अपि ग) अद्य घ) अत्र- तत्र

ई) रात्रौ कुक्कुराः धावन्ति ।

क) कुत्र ख) सह ग) यथा घ) इतस्ततः

उ) सः वदति ।

क) तत्र ख) उच्चैः ग) यथा घ) अधुना

प्रश्न 9 निम्नवाक्येषु रेखांकितपदानां संशोधनं कृत्वा पुनर्लिखत ।

अ) श्वः मम विद्यालये उत्सवः आसीत् ?

क) श्वान् ख) हयः ग) श्वे घ) हयाः

- आ) तत्र अनेकानि आतिथ्यः आगच्छन् ।
 क) अनेके ख) अनेका ग) अनेकः घ) अनेकाः
 इ) ते कार्यक्रमं दृष्ट्वा प्रसन्नम् अभवन् ।
 क) प्रसन्नाः ख) प्रसन्नः ग) प्रसन्ना घ) प्रसन्ने
 ई) तत्र वानराः अपि कूर्दति ।
 क) कूर्दतः ख) कूर्दन्ति ग) कूर्दसि घ) कूर्दन्ति
 उ) अहम् संस्कृतं पाठयति ।
 क) पठसि ख) पठन्ति ग) पठति घ) पठामि

खण्डः - घ पठित - अवबोधनम्

प्रश्न 10 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

एवम् उक्तेन राज्ञा नेत्रार्थं प्रार्थिते सति शक्रस्य प्रभावेण आत्मनः सत्यपुण्यबलेन च तस्य प्रथमम् एकं चक्षुः प्रतिष्ठितम् अभवत् ततः द्वितीयमपि । भूयः प्रीतः शक्रः वरम् अददात्- शतयोजनपर्यन्तं शैलानां पारं च द्रष्टुम् समर्थः भव इति । इति उक्त्वा शक्रः तत्रैव अन्तर्हितः अभवत् ।

I एकपदेन उत्तरत-

- क) शक्रस्य प्रभावेण प्रथमम् एकं चक्षुः किम् अभवत्?
 ख) नृपस्य नेत्रं कति दूरं यावत् द्रष्टुम् समर्थम् अभवत्?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- क) प्रीतः शक्रः नृपाय किम् वरम् अददात्?
 ख) कः कस्मै च नेत्रार्थं प्रार्थयत्?

III भाषिक कार्यम्-

- क) 'प्रीतः शक्रः' इति पदयोः किम् विशेषणपदम् ?
 ख) 'तस्य प्रथमम् एकं चक्षुः प्रतिष्ठितम् अभवत् ।' अस्मिन् वाक्ये 'अभवत्' इति क्रियापदस्य किम् कर्तृपदं अस्ति?

प्रश्न 11 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

काकः- रे परभृतं ! अहं यदि तव सन्तति न पालयामि तर्हि कुत्र स्युः पिकाः? अतः अहम् एव करुणापरः पक्षिः सम्राट् काकः ।

राजहंसः- शान्तं शान्तम् । अहमेव नीरक्षरिविवेकी पक्षिणां राज ।

बकः- धिक् युष्मान् । अहमेव सर्वशिरोमणिः । (ततः प्रकृतिमाता प्रविशति)

प्रकृतिः- (सस्नेहम्) अलम् मिथः कलहेन । अहम् प्रकृतिः एव युष्माकं जननी । यूयम् सर्वे एव मम प्रियाः । सर्वेषामेव महत्त्वं विद्यते यथासमयम् । सर्वेः एव मे शोभा । न तावत् कलहेन समयं वृथा यापयेत् ।

I एकपदेन उत्तरत-

- क) नीरक्षरिविवेकी कः पक्षी कथ्यते?
 ख) काकः कस्य सन्ततिं पालयति?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- क) प्रकृतेः शोभा कैः वर्तते?
 ख) समयः केन न यापनीयः?

III भाषिक कार्यम्-

- क) 'पक्षिसम्राट्' इति पदं कस्य विशेषणं?
ख) 'लघुत्वम्' इत्यस्य किम् विपर्ययपदमत्र प्रयुक्तम्?

प्रश्न 12 अधोलिखितं पदयाशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

नास्ति विद्यासमं चक्षुः नास्ति सत्यसमं तपः ।

नास्ति रागसमं दुःखं नास्ति त्यागसमं सुखम् । ।

II एकपदेन उत्तरत-

- क) केन समं तपः नास्ति?
ख) विद्यया समं किम् नास्ति?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- क) सर्वाधिकं सुखं कस्मात् प्राप्यते?
ख) किम् अत्यन्तं दुःखं भवति?

III भाषिक कार्यम्-

- क) 'सुखम्' अस्य कः विपर्ययः श्लोके लिखितः?
ख) 'मोह' इत्यस्य पदस्य कः पर्यायः श्लोके आगतः?
प्रश्न 13 रेखांकित पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।

- क) नेपथ्ये काकध्वनिः श्रूयते ।
ख) मयूरस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना ।
ग) दानशालासु विचरन् राजा अचिन्तयत् ।
घ) स राजा तान् उवाच ।
ङ) शारदा सर्वदा अस्माकं समीपे वसेत् ।

प्रश्न 14 अधोलिखितश्लोकयोः अन्वये उचितैः पदैः रिक्तस्थानं पूरयत ।

न तथा शीतलसलिलं न चन्दनरसो न शीतला छाया ।

प्रह्लादयति च पुरुषं यथा मधुरभाषिणी वाणी । ।

अन्वयः- यथा वाणी पुरुषं प्रह्लादयति तथा न शीतल न चन्दन न च
..... छाया (पुरुषं प्रह्लादयति) ।

सलिलम् , रसः , शीतला , मधुरभाषिणी

प्रश्न 15 रेखांकितपदानां प्रसंगानुसारं शुद्धम् अर्थम् लिखत ।

- अ) आचार्यात् पादम् आदत्ते ।
क) ददाति ख) ग्रहणाति ग) समर्पयाति घ) अर्पयति
आ) अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति ।
क) सरस्वति ख) भारतदेशः ग) भारतीयः जनः घ) भारतीया नारी
इ) अमात्याः अवदन् ।
क) मन्त्रिणः ख) द्वारपालाः ग) सेवकाः घ) राजकार्मचारिणः

प्रश्न 16 मञ्जूषायाः सहायतया पाठाधारितं कथापूर्तिं कुरुत ।

एकस्मिन् दिवसे नृपस्य 1..... परीक्षां कर्तुं देवराजः इन्द्रः एकस्य 2..... रूपं धृत्वा तस्य अगे आगत्य अवदत् हे राजन् ! 3 दानशीलतां श्रुत्वा आशा 4 भवतः समीपम् अहम् आगतवान् । देव ! 5मण्डलयुक्तम् इदं जगत् 6अहम् कथं पश्येयम्? तं श्रुत्वा 7अवदत् भगवन् भवतः इच्छा सम्पूर्य अहम् 8..... अनुगृहीतं कर्तुम् इच्छामि आदिशतु भवान् 9..... किम् करवाणि? भिक्षुकः अवदत् - “यदि भवान् प्रसन्नः अस्ति तर्हि अहम् भवन्तम् एकं 10.....याचामि ।”

मञ्जूषा -

नेत्रहीनयाचकस्य, अहम्, युक्तः, नेत्रहीनः, नृपः, आत्मानम्, सूर्य चन्द्र
तारकाणाम्, दानशीलतायाः, नेत्रम्, भवताम्